

30
2012

NOVUM

nieuwsbrief van het

Historisch Documentatiecentrum voor het

Nederlands Protestantisme (1800-heden)

■ Colofon

Novum 30 verscheen in december 2012

Het is een uitgave van het
Historisch Documentatiecentrum voor het
Nederlands Protestantisme (1800-heden)
Universiteitsbibliotheek VU Amsterdam

Adres

Hoofdgebouw Vrije Universiteit Amsterdam
Kamer IB-34
De Boelelaan 1105
1081 HV Amsterdam

Stichting ter ondersteuning van het HDC
Postbank 1168001

(t) 020 59 85270
(e) hdc@vu.nl
(i) <http://hdc.vu.nl>
(twitter) @hdcvu

Afbeeldingen omslag

A.S. Talma, foto uit *Nos contemporains. Album illustré biographique*,
ca. 1900

Voor u ligt NOVUM, de nieuwsbrief van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden) van de Vrije Universiteit Amsterdam. Via deze nieuwsbrief informeert het HDC zijn donateurs en relaties over zijn activiteiten.

In het verleden deed het Documentatiecentrum twee maal per jaar een NOVUM uitgaan, dit jaar slechts eenmaal. Een belangrijke reden daarvoor is dat er bezuinigd moet worden. Bovendien communiceert het Documentatiecentrum meer en meer via internet en email. Zo kan het zijn donateurs en andere belangstellenden relatief snel op de hoogte houden over zijn activiteiten.

Het HDC blikt nu terug op 2012, voor het Centrum een productief jaar, met veel bezoekers, publieksbijeenkomsten en publicaties. We vierden de promotie van Wilfred Scholten, die de biografie van Barend Biesheuvel schreef. En onze medewerker Wouter Beekers promoveerde op de geschiedenis van de volkshuisvesting. Aan het einde van het jaar maakte Beekers bekend het HDC te gaan verlaten. Het was ook een jaar waarin we afscheid moesten nemen van Jan Sonneveld en Kees Kolenhof, die sterk betrokken waren bij ons werk. Over dit alles vindt u meer in deze NOVUM.

We zijn blij met uw blijken van belangstelling voor ons werk. Zonder uw steun hadden een belangrijke deel daarvan zelfs niet kunnen plaatsvinden. We hopen ons daarin ook volgend jaar te mogen verheugen.

Het jaar 2012 was een roerig jaar, waarin het Documentatiecentrum te maken kreeg met discussies over reorganisaties aan de Vrije Universiteit. Verschillende media hebben daaraan aandacht besteed en wellicht heeft ook u daarover het een en ander vernomen.

Het College van Bestuur van de VU concludeerde in 2010 dat de bedrijfsvoering van de universiteit efficiënter moest. In de loop van 2012 werden de bezuinigingsplannen concreet. Vooral op de zogenaamde ondersteunende diensten wil het College miljoenen euro's bezuinigen. Deze plannen dreigden ingrijpende gevolgen te krijgen voor het Historisch Documentatiecentrum. Verschillende partijen binnen de Vrije Universiteit hebben zich echter uitgesproken ten gunste van het HDC, dat onlosmakelijk verbonden is met de identiteit van de VU.

Op dit moment is de reorganisatie nog niet afgerond. De situatie blijft ook voor het Documentatiecentrum onzeker. Momenteel wordt onderzocht of het voortbestaan van het HDC geborgd kan worden door het in te bedden in de Faculteit der Godgeleerdheid, waar het protestantisme-onderzoek een belangrijke pijler vormt.

Dat protestantisme-onderzoek is versterkt door de komst van de Protestantse Theologische Universiteit naar de Vrije Universiteit. Wij heten onze nieuwe collega's welkom en hopen op nog vaak vruchtbaar met hen te kunnen samenwerken. De verhuizing en

verbouwing die ermee gepaard ging maakte het HDC het afgelopen jaar slechter bereikbaar. Dat was vervelend voor onze bezoekers, maar het Centrum is inmiddels via de gebruikelijke routes bereikbaar.

■ DONATEURS

In deze roerige en moeilijke tijden bleek hoe belangrijk de donateurs voor het HDC zijn. Honderden mensen steunen het Documentatiecentrum jaarlijks met hun gift. U laat zien dat er binnen en buiten de VU waarde wordt gehecht aan het werk van het Centrum. Uw donaties bleken dit jaar voor ons van vitaal belang. Vanuit de universiteit waren tijdelijk geen middelen beschikbaar voor publieksactiviteiten. Met uw steun konden wij ons werk voortzetten en de vele projecten van het Documentatiecentrum publiekelijk blijven presenteren. Binnen de VU kregen we waardering voor dit maatschappelijk draagvlak en dat bleek in de discussies rondom de reorganisaties van groot belang. We hopen dat u ons werk wilt blijven ondersteunen.

Wij verzoeken onze donateurs om hun bijdrage (de minimumbijdrage is €20 voor particulieren; voor rechtspersonen €100) over te maken op Postbanknummer 1168001, ten name van de Stichting Ondersteuning van het Hist. Doc. Centrum Amsterdam, onder vermelding van 'Donatie 2013'. Wilt u zo vriendelijk zijn om bij de (elektronische) betaling uw naam en

adres te melden? De Stichting is door de belastingdienst aangemerkt als algemeen nut beogende instelling (ANBI). Bent u nog geen donateur, dan bent u hierbij van harte uitgenodigd dat te worden. U steunt het HDC en draagt daardoor actief bij aan de conservering van, onderzoek naar en activiteiten rondom het protestantse erfgoed. Donateurs ontvangen NOVUM, uitnodigingen voor symposia, studiedagen, presentaties en tentoonstellingen, alsmede jaarlijks het *Jaarboek voor de Geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme na 1800*. Dit jaar heeft het *Jaarboek* de titel: *Het zendingsbusje en de toverlantaarn. Twee eeuwen zendingsliefde en zendingsorganisatie in Protestants Nederland*. Over de inhoud ervan vindt u hieronder meer.

■ NIEUWSBRIEF PER EMAIL

Het Historisch Documentatiecentrum communiceert in toenemende mate via internet en email. Dit heeft twee voordelen. In de eerste plaats besparen we hiermee op drukwerk, hetgeen goed is uit het oogpunt van financiën en duurzaamheid. In de tweede plaats kunnen wij u snel en goed op de hoogte houden van onze activiteiten. Wij blijven donateurs voorlopig ook uitnodigingen per post verzenden. Maar via de e-mail zijn wij in staat vaker en uitgebreider te berichten over onze activiteiten. Van veel van onze relaties en donateurs hebben wij inmiddels een e-mailadres kunnen noteren. Graag roepen wij diegenen

die dat nog niet hebben gedaan ons hun e-mailadres te sturen. Dat kan via: hdc@vu.nl.

■ OP DE ROL

Traditiegetrouw blikken we in NOVUM ook vooruit naar het komende jaar. Op de rol staan verschillende bijeenkomsten:

- 8-9 januari – First Amsterdam Kuyper Seminar: Economics, Christianity & The Crisis: Towards a New Architectonic Critique
- 25 januari – Presentatie van de Geschiedenis van de Afdeling Zaandam van het Nederlands Werkliedenverbond Patrimonium door dr. Rolf van der Woude (in Zaandam)
- 7 februari – Symposium Oude organisaties, nieuwe verbindingen, naar aanleiding van het proefschrift van dr. Wouter Beekers: *Het Bewoonbare land. Geschiedenis van de volkshuisvestingsbeweging in Nederland*
- 5 april – Presentatie *Een handvol filosofen. Een geschiedenis van de filosofiebeoefening aan de Vrije Universiteit in Amsterdam van 1880 tot 2012* van prof.dr. H.E.S. Woldring
- voorjaar – Presentatie van *Heeft de slang gesproken? Het strijdbare leven van dr. J.G. Geelkerken (1879-1960)* van dr. Maarten Aalders
- voorjaar – Symposium Religieuze Beeldcultuur te Dordrecht i.s.m. het Onderwijsmuseum
- voorjaar – Presentatie van de biografie van A.S. Talma door dr. Gerard van Krieken

Meer informatie vind u elders in deze NOVUM, of krijgt u binnenkort via de post en/of e-mail.

■ ONDERZOEK, UITGAVEN EN SYMPOSIA

■ OVER MARKT EN MAATSCHAPPIJ

Het Documentatiecentrum is een van de dragers van het onderzoeksnetwerk Religie en Civil Society. Dat organiseerde in 2012 twee bijeenkomsten. In de eerste, in januari 2012 met de titel 'Markt en moraal', stond de vraag centraal welke invloed moraal en levensbeschouwing hebben op de vorm van marktwerking. Onder de sprekers was HDC-onderzoeker Wouter Beekers, die inging op de volkshuisvesting, waar marktwerking altijd aanwezig was, maar door een veranderde inbedding steeds anders uitpakte. UvA-historicus Peter van Dam ging in op de Fair Trade-beweging en liet zien hoe kerken bij het ontstaan daarvan een belangrijke rol speelden en zo probeerden de commerciële markt op een goede manier te beïnvloedden.

Een tweede bijeenkomst van het netwerk, in juni 2012, ging in op de dynamische samenleving van vandaag de dag: de 'improvisatiemaatschappij'. Welke rol kunnen religieuze tradities daarin nog spelen? Filosoof prof.dr. Jan Hoogland zocht naar een nieuwe vorm van 'ontzuilde bezieling'. Promovenda Marja Jager-Vreugdenhil vertelde over haar onderzoek naar de

betrokkenheid van kerken bij de Wet op de Maatschappelijke Ondersteuning.

■ KUYPER IN AMERIKA

Op 16 april gaf Dordt College Bookstore een Engelse vertaling uit van *Ik voel steeds meer dat ik hier zijn moest. Amerikaanse brieven van Abraham Kuyper aan zijn vrouw en kinderen*, in 2004 bezorgd door George Harinck en Margriet Urbanus. In 1898 reisde Abraham Kuyper naar de Verenigde Staten om een eredoctoraat van Princeton University in ontvangst te nemen en een lezingenserie te verzorgen aan het naastgelegen presbyteriaanse seminarie. Daarnaast wandelde hij, bezocht hij de grote steden aan de oostkust en deed hij de Nederlandse emigrantengemeenschappen in het Midden Westen aan. Overal begeesterde Kuyper de Amerikanen met zijn publieke optreden: hoe langer hij in Amerika verbleef, hoe meer uitnodigingen voor spreekbeurten hij ontving. Hij genoot van de sympathie die hem ten deel viel en bleef uiteindelijk vier maanden in de Verenigde Staten. Dit boek bevat de brieven die hij vanuit Amerika aan zijn vrouw schreef. HDC-medewerkerster Dagmare Houniet vertaalde het werk in het Engels. Het verscheen onder de titel: *Kuyper in America: 'This is where I was meant to be'*.

■ RELIGIEUS PLURALISME

Op 19, 20 en 21 april vond aan de Universiteit van Amsterdam een internationale conferentie plaats onder de naam Regimes of Religious Pluralisme. Het HDC was een van de organiserende partners. De Nederlandse geschiedenis en 'religieuze pluraliteit' werd vergeleken met die van andere westerse landen. Onder de sprekers en aanwezigen waren velen nationaliteiten vertegenwoordigd. Vanuit het HDC namen George Harinck en Paul van Trigt deel aan de organisatie. Wouter Beekers organiseerde een workshop over de verhouding tussen de verzorgingsstaat en religieus pluralisme in verschillende landen.

■ ETHISCHE POLITIEK

Op 9 mei 2012 vond de presentatie plaats van *Landvoogd tussen twee vuren. Jonkheer A.C.D. de Graeff, gouverneur-generaal van Nederlands-Indië 1926-1931* van de hand van historicus Herman Smit. Het boek verscheen in de Passage Reeks van het Historisch Documentatiecentrum en werd uitgegeven door Uitgeverij Verloren te Hilversum. Smit laat in zijn biografie zien hoe De Graeff als aanhanger van de ethische politiek al snel tussen twee vuren belandde. Hoe kon hij het gezag handhaven en sympathie koesteren voor het gematigde nationalisme? Een uitweg wist De Graeff niet te vinden en aan het einde van zijn bewind moest

hij constateren dat hij er niet in was geslaagd de onderlinge verhoudingen te verbeteren, integendeel. Het wantrouwen groeide alleen maar. Zo werd het bewind van De Graeff meteen het einde van de ethische politiek.

Ter gelegenheid van de presentatie vond het congres 'Van ethische politiek naar dekolonisatie' plaats. In een goed gevulde Agora-zaal liet prof.dr. G.J. Schutte zien dat de ethische politiek geen uitvinding van Abraham Kuyper was, maar voorlopers had. Dr. E.B. Locher-Scholten stelde de vraag aan de orde of met een geslaagde ethische politiek de dekolonisatie anders zou kunnen hebben verlopen. Een groot probleem was de tijdsdruk waarvoor De Graeff moest werken. H. Smit vergeleek daarop de ethische politiek van bekende antirevolutionaire voormannen en de spanningen die zich daarbij voordeden. Prof.dr. C. Fasseur besloot het congres met een referaat over de gevolgen van de dekolonisatie voor de Indische samenleving.

■ BIOGRAFIE BAREND BIESHEUVEL

Op 30 mei promoveerde politicoloog en journalist Wilfred Scholten aan de Vrije Universiteit op het proefschrift *Mooie Barend. Biografie van B. W. Biesheuvel*. Scholten, in het dagelijks leven verslaggever van de NCRV, genoot als onderzoeker gastvrijheid van het Historisch Documentatiecentrum. Hij werkte onder begeleiding van prof.dr. Jan de Bruijn.

Zijn promotie was memorabel, niet alleen vanwege het vrijmoedige optreden van de promovendus, maar ook door de komst van minister-president Mark Rutte. In een gloedvolle toespraak pleitte Rutte voor herwaardering van Biesheuvel, die enigszins in de schaduw raakte van minister-presidenten als Willem Drees, Joop den Uyl en Dries van Agt.

De dag na de promotie organiseerde het Documentatiecentrum in samenwerking met de faculteit Rechtsgeleerdheid van de VU in het gebouw van de oude Tweede Kamer in Den Haag een goed bezocht symposium over de betekenis van Biesheuvel. In het forum, dat geleid werd door HDC-medewerker Wim Berkelaar, ontspon zich een levendige discussie tussen Hannie van Leeuwen en Bob Goudzwaard, die als voormalige Tweede Kamerleden van de Antirevolutionaire Partij in de jaren zestig nog met fractievoorzitter Biesheuvel hadden gewerkt. Daarnaast liet toenmalig VVD-fractievoorzitter Hans Wiegel zijn licht schijnen over het kortstondig premierschap (1971-1972) van Biesheuvel. Ook de zaal roerde zich in de discussie. Dat gold onder meer voor CDA-prominent Willem Aantjes, die herinneringen ophaalde aan zijn partijgenoot.

■ BEVOGEN THEOLOGEN

Op 15 juni 2012 presenteerden Paul Werkman en Rolf van der Woude de bundel *Bevogen Theologen. Geëngageerde predikanten in de negentiende*

en twintigste eeuw. Dit boek gaat over de vraag hoe theologen in woord en daad hebben gereageerd op de grote maatschappelijke vraagstukken van deze eeuwen. Deze vraag is geanalyseerd aan de hand van biografische portretten van vijftien Nederlandse theologen van verschillend pluimage. Ze variëren van streng orthodox tot zeer vrijzinnig; enkelen namen zelfs afscheid van kerk en geloof.

Tot de besproken predikanten behoren onder meer: Ottho Heldring, bekend van de naar hem genoemde stichting voor opvang van jongeren met gedragsproblemen, de ‘apostel van de arbeiders’ Ferdinand Domela Nieuwenhuis, de grondlegger van de moderne protestantse zwakzinnigenzorg Lucas Lindeboom, de vrijgemaakte bestrijder van de verzorgingsstaat Cees Veenhof, de pacifist Krijn Strijd, de Berlijnse Oost-West predikante Bé Ruys, en de in El Salvador vermoorde IKON-journalist Koos Koster.

Ter gelegenheid van de presentatie werd een symposium georganiseerd. Reacties op de nieuwe publicatie kwamen van prof.dr. Hans Reinders (theoloog aan de VU), Jaap Smit (theoloog en voorzitter van het CNV) en prof.dr. Ruard Ganzevoort (theoloog, hoogleraar en Eerste Kamerlid voor GroenLinks).

De publicatie werd positief gerecenseerd. Voor *De Volkskrant* beoordeelde Desanne van Brederode de bundel met vier sterren. ‘Eenmaal getroffen door de worstelingen en door de ingetogen eigenzinnigheid in sommige levensverhalen,’ aldus van Brederode:

‘wordt het ronduit spannend om juist als niet-protestant te lezen welke invloed dit denken op de emancipatie van burgers en sociale hervormingen heeft gehad.’

Deze bundel is de laatste in een trilogie, waarin ruim veertig vooraanstaande personen uit de christelijk-sociale beweging worden geportretteerd. In het eerste deel, *Geloof in eigen zaak*, zijn sociaal betrokken ondernemers beschreven. Het tweede deel, *Wie in de politiek gaat, is weg* portretteert christelijk-sociaal geïnspireerde politici.

■ C VAN HET CDA

Samen met de CDA-afdeling Amsterdam organiseerde het Historisch Documentatiecentrum op 20 juni een avond op de Vrije Universiteit over de betekenis van het christendom in het CDA. Directe aanleiding van de bijeenkomst was de publicatie van het boek *Hoe God verdween uit de Tweede Kamer* van de Leidse theoloog dr. Eginhard Meijering. Daarin betoogde Meijering dat tegenwoordig over God gezwegen wordt in het parlement, terwijl Hij in de eerste helft van de twintigste eeuw nog wel volop aangehaald werd door de christelijke voorgangers van het CDA.

Onder leiding van HDC-medewerker Wim Berkelaar kruiste Meijering de degens met de historici Peter van Rooden en Wouter Beekers. Van Rooden schreef eerder over ‘het vreemde sterven van het Nederlandse christendom’ in de tweede helft van

de twintigste eeuw. Hij zag weinig toekomst voor het CDA en meende dat het christelijke spreken vroeger vooral vrouwen klein had gehouden. HDC-medewerker Wouter Beekers zag nog wel toekomst voor het CDA. De partij zou moeten terugrijpen naar het concept van Abraham Kuiper en zich moeten opwerpen als hoeder van de pluriformiteit, die in het gedrang dreigt te komen in de geestelijke uniformiteit eisende seculiere wereld. Ongeveer veertig bezoekers woonden de discussie bij. Zij mengden zich met enthousiasme en betrokkenheid in de discussie, waardoor de avond bepaald levendig was.

■ BIBLIOGRAFIE NEDERLANDSE PROTESTANTSE PERIODIEKEN

Al bijna vijftientig jaar werkt een groep vrijwilligers, onder leiding van Roel Huizinga en Piet Moleveld, aan de Bibliografie van Nederlandse Protestantse Periodieken. Deze systematische bronnenontsluiting nadert zijn afronding. De bibliografie zal in totaal negen delen tellen. In juni 2012 verscheen reeds deel zeven, terwijl deel acht op stapel staat. Deel negen brengt de open eindjes van het project in kaart en bevat een uitgebreid register. De laatste delen worden verzorgd door Piet Moleveld, die zich de laatste jaren steeds meer tot de spil van het project heeft ontpopt, in samenwerking met HDC-archivaris Hans Seijlhouwer. In 2013 beoogt het Historisch Documentatiecentrum

het BNPP-project te besluiten met een officiële bijeenkomst, waarvoor alle medewerkers aan het project een uitnodiging ontvangen.

■ NEOCALVINISME CONFERENTIE

Eind augustus vond de Tweede Europese Neocalvinisme Conferentie plaats, ditmaal in Parijs. Deze conferenties worden georganiseerd door het HDC en de Theologische Universiteit Kampen, voor wetenschappers uit Europa en de Verenigde Staten. Centraal stond de relatie van de neocalvinistische stroming en de Franse Revolutie. Een van de belangrijkste conclusies was dat de neocalvinistische beweging is gestempeld door het verband dat G. Groen van Prinsterer legde tussen ongelooft en revolutie. Hoe dat gebeurde was verschillend, zo liet bijvoorbeeld prof.dr. George Harinck zien. Hij beklemtoonde het verschil tussen A. Kuiper, die sterk in systeemtermen dacht, en H. Bavinck, die meer oog had voor culturele contexten.

■ GESCHIEDENIS VAN DE VOLKSHUIS- VESTING

Op 3 oktober promoveerde HDC-medewerker Wouter Beekers in de aula van de Vrije Universiteit op het proefschrift *Het bewoonbare land. Geschiedenis van de volkshuisvesting in Nederland*. In deze studie brengt hij in kaart hoe de volkshuisvesting begon als een beweging van betrokken

burgers, maar steeds meer op afstand kwam te staan van de woningbouwcorporaties. Als promotores traden UvA-hoogleraar James Kennedy, HDC-directeur George Harinck en de Nijmeegse hoogleraar George de Kam op. Beekers schonk tijdens zijn verdediging aandacht aan de vraag die veel burgers bezighoudt: hoe heeft het zover kunnen komen dat verscheidene woningbouwbestuurders zo exceptioneel veel verdienen, terwijl ze toch de publieke zaak dienen? Beekers stelde dat het karakter van de woningbouwverenigingen sterk is veranderd. De rol van actieve burgers is steeds kleiner geworden, daarvoor in de plaats kwamen geschoolde en (duur)betaalde beroepskrachten. Beekers riep op tot een nieuw evenwicht tussen idealisme en professionaliteit.

Beekers' analyse is het uitgangspunt van het symposium Oude organisaties, nieuwe verbindingen dat het Documentatiecentrum op donderdag 7 februari organiseert, samen met de Master Besturen Maatschappelijke Organisaties en het Zijlstra Center van de VU en Aedes, vereniging van woningcorporaties. Onder anderen Marc Calon van Aedes, en Doekle Terpstra van InHolland, zullen spreken over nieuwe verbindingen tussen maatschappelijke instituties en de burger.

■ KUYPER DIGITAAL

Op 7 november 2012 organiseerde het HDC een minisymposium waarbij het digitale archief van Abraham Kuyper

werd gepresenteerd. Dr. Jasper Vree, kerkhistoricus en grootgebruiker van het Kuyperarchief, ging in op de vraag welke schatten dit archief de historicus te bieden heeft, waarna HDC-archivaris Hans Seijlhouwer de website presenteerde. Daarna volgde een discussie over nut en nadeel van archiefdigitalisering aan de hand van voordrachten van twee specialisten, Ellen Fleurbaay, hoofd Publieksdiensten van het voortstrevende Stadsarchief Amsterdam en historicus dr. Ton Kappelhof, die zich afvroeg of een preoccupatie met digitalisering niet ten koste zou gaan van de toegankelijkheid van de fysieke archieven. Meer informatie over dit project vindt u hieronder bij archieven.

■ GEELKERKEN EN HET HERSTELD VERBAND

In 1926 werd dr. J.G. Geelkerken, predikant te Amsterdam-Zuid, door de synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland afgezet, in verband met een discussie over de vraag of de slang in het paradijs werkelijk gesproken had of niet. Als nasleep daarvan ontstond een nieuw kerkgenootschap, de Gereformeerde Kerken in Nederland (in Hersteld Verband). Op zijn hoogtepunt kende dit kerkverband 26 kerken en zes á zevenduizend leden. Kerkhistoricus dr. Maarten Aalders schreef een geschiedenis van dit kerkverband. Eind 2012 verscheen *Een handjevol verkenmers? Het Hersteld Verband opnieuw bekeken*. Het boek

is uitgegeven door De Vuurbaak. Aalders gaat in op het bestaande beeld van het Hersteld Verband als een proefpolder voor de oecumene. Aalders laat zien dat de verhoudingen in deze kerken vaak moeilijk waren, de koers betwist en de financiële situatie penibel. De hereniging met de Nederlandse Hervormde Kerk in 1946 was een uitkomst voor het jonge kerkgenootschap.

Aalders werkt tevens aan de biografie van Geelkerken: *Heeft de slang gesproken? Het strijdbare leven van dr. J.G. Geelkerken (1879-1960)*. Deze publicatie wordt verzorgd door uitgeverij Bert Bakker en staat gepland voor het voorjaar van 2013.

■ JAARBOEK NEDERLANDS PROTESTANTISME

Op 18 december verschijnt een nieuw deel van het *Jaarboek voor de Geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme: Het zendingsbusje en de toverlantaarn. Twee eeuwen zendingsliefde en zendingsorganisatie in Protestants Nederland*. De redactie werd gevormd door prof.dr. Gerrit Schutte, dr. Jasper Vree en dr. Gerrit de Graaf. In Nederland waren tal van zendingsgenootschappen actief, die ondersteuning verleenden aan de uitgezonden. Dat thuisfront was een veelkleurig geheel van particuliere, gewoonlijk niet-kerkelijk gebonden organisaties. Ze vroegen aandacht voor de zending door middel van bidstonden, publicaties, zendingsfeesten en avonden waar

een zendeling met verlof verhaalde van zijn arbeidsterrein. Kinderen werd geleerd een maandagscent te sparen voor het zendingsbusje op school. Het jaarboek vraagt aandacht voor een veelkleurige geschiedenis, die ook aan de wieg staat van de Nederlandse ontwikkelingshulp. Meer informatie vindt u op: www.hdc.vu.nl/jaarboek.

■ KUYPER SEMINAR: CHRISTENDOM EN DE CRISIS

Op 8 en 9 januari 2013 vindt de eerste Amsterdam Kuyper Seminar plaats. Centraal staat de verhouding tussen christendom, economie, de huidige crisis en het zoeken naar een nieuwe 'architectonische kritiek'. Inleidingen worden verzorgd door drie Nederlandse hoogleraren economie: Lans Bovenberg, Bob Goudzwaard en Johan Graafland. Daarna vinden presentaties plaats van internationale onderzoekers.

De Amsterdam Kuyper Seminars zijn bedoeld als wetenschappelijk platform waarop jonge onderzoekers uit de hele wereld van gedachten kunnen wisselen over de door Kuyper verbonden velden van religie, samenleving, cultuur en wetenschap.

De Seminars zijn mogelijk gemaakt door een subsidie van de Stichting Monument Abraham Kuyper. Deze stichting werd opgericht tot de realisering van een standbeeld voor Kuyper in zijn geboortestad Maasluis, dat er in 2008 is gekomen.

■ PATRIMONIUM ZAANDAM

Na de geschiedschrijving van de Amsterdamse afdeling van de werkliedenvereniging Patrimonium, werd aan het HDC studie gedaan naar de afdeling Zaandam. De presentatie van het onderzoek, uitgevoerd door dr. Rolf van der Woude, vindt plaats op 25 januari in de Noorderkerk in Zaandam.

Patrimonium Zaandam werd opgericht in 1884, onder andere op initiatief van ds. Lucas Lindeboom betrokken, die als inspirator, stimulator en organisator van het orthodoxe volksdeel, tijdens zijn predikantschap in Zaandam de wereldmijdende houding van de Christelijke Afscheidenen had doorbroken. Lindeboom wilde een alternatief bieden voor het opkomende socialisme en zijn gemeente sterken op hun lokroep te weerstaan. Meer dan honderdtwintig jaar was de afdeling Zaandam actief in de Zaanstreek. Aanvankelijk lag de nadruk op sociaal-maatschappelijke bezinning. Daarna werd meer geïnvesteerd in maatschappelijke dienstverlening. De woningstichting Patrimonium Zaandam voorzag vele Zaanse huizen van goede en goedkope huisvesting. De Stichting Pioniershuizen stelde ouderen in staat een welverzorgde oude dag te genieten.

■ BIOGRAFIE DS. A.S. TALMA

Dr. Gerard van Krieken werkt aan een wetenschappelijke biografie van ds. Aritius Sybrandis Talma (1864-1916).

Talma is bekend door zijn arbeid voor de sociale zekerheid. Over hem zijn een aantal studies en biografische schetsen verschenen. Nog in 2011 verscheen *De Rode Dominee. A.S. Talma* door Lammert de Hoop en dr. Arno Bornebroek.

Waren de werken over Talma tot nu toe gebaseerd op een beperkt gebruik van bronnenmateriaal, Van Krieken heeft alle beschikbare historische bronnen voor zijn biografie gebruikt. Dit levert niet alleen een vollediger, maar ook ander beeld op van het leven en werk van Talma. Van Krieken schetst het beeld niet van 'een rode dominee' en ook niet van 'de vader van de verzorgingsstaat', zoals tot nu toe vaak gedaan is, maar van een bevrijdingstheoloog. Talma was primair uit op bevrijding van de arbeidende stand. De presentatie van de biografie staat gepland voor het voorjaar van 2013.

■ OVERZICHT BELANGRIJKSTE BOEK-PUBLICATIES IN 2012

Maarten Aalders, *Een handjevol verkenners? Het Hersteld Verband opnieuw bekeken* | Vuurbaak | €22,75 | pp 260 | ISBN 9789055604678

Wouter Beekers, *Het bewoonbare land. Geschiedenis van de volkshuisvesting in Nederland* | Boom | €24,90 | pp 372 | ISBN 9789461056573

Wim Berkelaar, George Harinck, Roel Huizenga, Piet Moleveld en Hans Seijlhouwer (red.), *Bibliografie van Nederlandse Protestantse Periodie-*

ken deel 7 | EON Pers | €25,00 | pp 278 | ISBN 9789077246528

George Harinck (red.), *Kuyper in America: 'This is where I was meant to be'* | Dordt College | €11,00 | pp 100 | ISBN 9780932914934

Wilfred Scholten, *Mooie Barend. Biografie van B.W. Biesheuvel* | Bert Bakker | €39,95 | pp 816 | ISBN 9789035134270

Gerrit Schutte, Jasper Vree en Gerrit de Graaf (red.), *Jaarboek voor de Geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme* jaargang 20 *Het zendingsbusje en de toverlantaarn. Twee eeuwen zendingsliefde en zendingsorganisatie in Protestants Nederland* | Meinema | €18,90 (gratis voor HDC-donateurs) | 180 pp | ISBN 9789021143286

Herman Smit, *Landvoogd tussen twee vuren. Jonkheer A.C.D. de Graeff, gouverneur-generaal van Nederlands-Indië 1926-1931* | Verloren | €23,00 | pp 206 | ISBN 9789087042493

Paul Werkman en Rolf van der Woude (red.), *Bevlogen Theologen. Geëngageerde predikanten in de negentiende en twintigste eeuw* | Verloren | €38,00 | pp 494 | ISBN 9789087042912

■ ARCHIEVEN

■ BEZOEKERS

Sinds 2009 houdt onze publieksdienst exact bij hoeveel archiefdozen er aan bezoekers ter hand worden gesteld

in de studiezaal. Deze gegevens laten een groeiend gebruik van de collectie zien. Het aantal ter inzage gegeven archivalia en/of documentatie bedroeg in 2009 1.598; in 2010 1.878, in 2011 2.136 en in 2012 (tot en met oktober) 1.637 (verwacht over het gehele jaar ca. 2.000). Het gemiddelde aantal raadplegingen over de periode 2009-2012 bedraagt 1.984. We zijn blij dat zoveel mensen onze collectie weten te vinden.

■ VU ARCHIEF

Op 1 oktober kreeg het Documentatiecentrum de verantwoordelijkheid over het archief van de Vrije Universiteit. Daarin bevinden zich bijvoorbeeld de oprichtingsstukken, notulen van de senaat, het college van directeurs. Ook gaat het om stukken van de faculteiten, onderzoeksinstituten en bijvoorbeeld het bezinningscentrum. Bijzonder zijn de boeken met inschrijvingen van de eerste studenten en de archieven van verschillende studentenverenigingen.

Ook de archivaris van het Oud Archief, Hugo van Kinschot, kwam per 1 oktober te werken bij het Documentatiecentrum. In samenwerking met HDC-archivaris Hans Seijlhouwer maakt hij het VU-archief via het internet toegankelijk. Op zijn website heeft het HDC al wel informatie verzameld over de geschiedenis van de VU en publicaties en online gegevens daarover. Zie: www.hdc.vu.nl (VU erfgoed)

De Vrije Universiteit heeft een indrukwekkende verzameling schilderportretten van bekende hoogleraren. Onlangs verwierf de VU een nieuw portret in deze reeks, die van prof. mr. Pieter Sjoerds Gerbrandy. Naast hoogleraar was hij actief voor de Antirevolutionaire Partij. In de zomer 1939 werd minister van Justitie in het tweede kabinet-De Geer en legde zijn hoogleraarschap neer. In 1940 werd Gerbrandy minister-president van het Nederlandse kabinet in Londense ballingschap. Van 1948 tot twee jaar voor zijn overlijden was hij Tweede Kamerlid voor de ARP.

Het portret van Gerbrandy is in 1948 vervaardigd in opdracht van Nederlandsche Omroep-Zender-Maatschappij (Nozema), uit erkentelijkheid voor zijn activiteiten voor de ‘nieuwe media’. De Raad gaf die opdracht aan de kunstenaar Peer van den Molengraaf (1922), die een jaar eerder de Franse president Vincent Auriol had geportretteerd en zo zijn naam als portretschilder gevestigd.

De collectie hooglerarenportretten is in beheer van het Expositorium van de Vrije Universiteit en zijn curator Hendriekje Bosma. Met historicus Ad Tervoort gaf zij in 2010 een overzicht uit van deze collectie onder de titel *Portretgalerij, VU-wetenschappers op het doek*. De portretten zijn ook te bezichtigen via de webexpositie ‘Kopstukken van de VU’: expo.ubvu.vu.nl.

Een steeds groter deel van de fotocollectie van het HDC is raadpleegbaar via de beeldbank van de Universiteitsbibliotheek VU. Sinds het najaar van 2012 helpt Gezien Ridderbos het Documentatiecentrum als vrijwilliger met het toegankelijk maken van de fotocollectie. In 2013 zullen onder meer de foto's uit het archief Colijn gedigitaliseerd gaan worden.

In samenwerking met de UB VU kon ook een aantal Historische VU films worden gedigitaliseerd. Het ging om kwetsbaar materiaal dat nu niet alleen duurzaam bewaard kan worden, maar ook voor een groot publiek, onder meer via de website van het HDC, direct zichtbaar is.

De beeldbank is te vinden via: <http://imagebase.ubvu.vu.nl>

Tien meter archief van een van Nederlands belangrijkste staatslieden wordt wereldwijd toegankelijk. Abraham Kuyper, predikant, hoogleraar, journalist en politicus, liet een schat aan persoonlijke aantekeningen en brieven na. Deze documenten worden nu via het internet, altijd en overal, raadpleegbaar. Dit digitaliseringsproject werd mogelijk dankzij een samenwerking van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden) van de Vrije Universiteit Amsterdam met Princeton Theological Seminary (USA).

Het digitale Kuypersarchief is toegankelijk via de website van Princeton: <http://kuyper.ptsem.edu> (archive)

■ INVENTARISSEN

Archieven zijn pas goed toegankelijk wanneer zij zijn geordend en beschreven in een archiefinventaris of plaatslijst. In 2012 verrichtte het Documentatiecentrum op dit gebied veel werk. Dagmare Houniet werkte tussen de secretariaatswerkzaamheden door aan de inventarisatie van Vrijzinnig Christelijke Jeugdcentrale; ds. B.J. van Vreeswijk; Collectie Hans Werkman / De Mérode; Nationale Oecumenische Werkgroep Kerk en Communicatie; Stichting COME (Communication Middle East); ds. A. Kool (preken) en de G. van der Leeuw Stichting.

Belangrijke archieven van H. Colijn, H. Bavinck en de ARP werden geordend door onze tijdelijke archiefkracht, Erin Jansen. Ze werd bijgestaan door stagiaire Marieke Houtekamer, die haar ondersteunde bij de inventarisatie van het archief van H. Colijn. Stagiair Johan van de Worp maakte inventarissen van verschillende archieven van ARP kiesverenigingen.

■ AANWINSTEN EN/OF AANVULLINGEN

Familie Aalders (1833-2006).
Antirevolutionaire Partij en CDA, afkomstig van G. van den Berg, adjunct-secretaris (ca. 1976-1982).
Berghuis, W.P., *1911, †1989; ARP-

politicus en bestuurder, burgemeester van Smilde en Kampen en voorzitter van de ARP, (ca. 1945-1960).
Brink, H. van den; Zendingsarchief, 1817-2004.

De Jonge Nederlande; Maandblad voor Christelijk-Historische Jongeren, 1948-1969 (1920-1963).

Dr. Abraham Kuypers Stichting; Stukken betreffende de liquidatie van de Kuypersstichting, correspondentie tussen makelaar O. van Leersum en procureur F.C. Ståhl, 1941-1942.

Essaigroep, opgericht 1958; Studiegroep van VU-studenten, oorspronkelijk gestart ter bespreking van de 'Indische Kwestie'. Stukken betreffende vijftigjarig bestaan in 2008.

Gereformeerde Studentenbeweging en Signaalkampen; Documentatie en fotoalbum 'Jool Hul', 1925-ca. 1950.

Goudzwaard, B., *1934; Econoom, hoogleraar VU en ARP/CDA politicus. Politiek dagboek 1966-1970, 1977.

Groen, C.; 'Stukken betreffende Mijn Indische Jaren' (1945-1950). Bevat stukken betreffende zijn studententijd en F.C. Gerretson. ca. 1945-2010.

Familie Heemskerck.

Hees, P. van, *1937; Historicus. Brieven van G. Puchinger, (1973-1989).
Kompas, het, 1949-1963; Nederlandse Hervormde Jeugdbeweging.

Hoedemaker, Ph.J., *1839, †1910; Predikant en hoogleraar VU, brieven en stukken betreffende de hervormde kerk, 1866-1910.

Holwerda, B., *1909, †1952; Gereformeerd/vrijgemaakt predi-

kant, onder andere in Amersfoort (1934-1952).

Jansen, H., *1885, †1972; Gereformeerd/hervormd predikant, o.a. in Eindhoven, Nederlands-Indië. En predikant Nederlandse Prot. Bond te Heemstede, documentatie en foto's.

Jeugd-Armee te Dordrecht; Stukken betreffende jongeren beweging, verzameld door N. Bakker. Bevat brieven van W.S. Hugo van Dalen en H. Hasper, 1945-1966.

Koerier, de; Orgaan van de politieke studiegroep van prot.-chr. jongeren te Rhenen, 1962-1967.

Kool, A., *1927, †2006; Hervormd predikant te Brandwijk, Rijssen en Utrecht. Preken.

Krans Hzn., H., *1893, †1976; Stukken betreffende de 'Oosterbeekse Conferenties', samenspraak gereformeerden/vrijgemaakten en scholen in Kampen, 1948-1949.

Leeuwen, J. (Hannie) van, *1926; ARP politica en kamerlid, formatiedossier 1972-1973.

Popma, K.J., *1903, †1986; Hoogleraar wijsbegeerte in Groningen en Utrecht, bevat collegedictaten.

Runia, K., *1926, †2006; Gereformeerd predikant in Australië en Nederland, hoogleraar theologie in Kampen en publicist (1914-2005), ontvangen van het Evadoc in Leuven (België).

Stichting Communication Middel-East; Stichting COME en van haar voorloper MOCP, opgericht 1976, (1975-2011).

Stichting NOW, 1977-2012; Nationale

Oeucumenische Werkgroep Kerk en Communicatie.

Van Coeverden Adriani Stichting tot bevordering van Hoger en Voorbereidend Hoger Onderwijs op gereformeerde grondslag.

Vreeswijk, B.J. van, *1947 †2010; Hervormd predikant te Ridderkerk, Veenendaal en Den Bommel, voorzitter van de Generale Synode en voorzitter van de Stichting Herziene Bijbelvertaling (1978-2011).

Werkman, J. (Hans), *1939; Leraar, protestants-christelijke dichter, criticus en schrijver. Bevat stukken betreffende de Vereniging van Protestants-christelijke Schrijvers Schrijver onderwijs en archiefstukken betreffende Willem Eduard Keuning (W. de Mérode) (1863-2011).

Woordwerk, Christelijk literair tijdschrift, 1983-1998; Samen met *Bloknoot* opgegaan in *Liter*, (1983-1998).

■ PERSONALIA

■ IN MEMORIAM

Het afgelopen jaar hebben we afscheid moeten nemen van twee mensen die belangrijk zijn geweest voor het Documentatiecentrum. In de eerste plaats betrof dat ing. J. Sonneveld (1924-2012). De contacten van het Documentatiecentrum met Jan Sonneveld dateren uit 2000, toen we via een van onze bezoekers gewezen werden op de Inventarisatie van Kerkelijke Gebouwen in Nederland (IKGN). Sonneveld begon

in 1988 met dit project, dat bestond uit het zo nauwkeurig mogelijk beschrijven van plaatsen waar mensen bijeenkwamen om hun geloof te belijden. Zo ontstond, met behulp van veel vrijwilligers, een lijst met meer dan 15.000 kerkelijke gebouwen van meer dan honderd kerkgenootschappen. Deze database is sinds 2002 raadpleegbaar via de website van het HDC. Sonneveld heeft in de vorm van 'zijn IKN' een geweldig monument nagelaten voor historisch en kerkelijk Nederland. Daarnaast ontviel ons onverwacht C. Korenhof (1949-2012). Wij kenden hem als uitgever van Meinema, waar hij in 1988 in dienst trad en waar hij een indrukwekkende verzameling publicaties heeft verzorgd op het gebied van kerk en geloof, kunst en cultuur. Daartoe behoorde ook het *Jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlands Protestantisme na 1800* en de Historische Reeks over de geschiedenis van de Vrije Universiteit. Na zijn pensionering in 2001 nam Kees een taak op zich waarbij hij zijn kerkhistorische kennis en zijn ervaring als uitgever kon combineren. Hij werkte als vrijwilliger bij de afdeling Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek. Meer informatie vindt u op onze website, via: www.hdc.vu.nl (online informatie / in memoriam).

■ NIEUWS VAN DE MEDEWERKERS

Kerkhistoricus dr. Maarten Aalders gaat in januari 2013 ons team versterken als vrijwillige archiefmedewerker.

Marleen Folkerts werkt sinds oktober 2012 aan het inventaris van het archief van H. Bergema.

Prof.dr. George Harinck, directeur van het HDC, genoot de tweede helft van 2012 verlof om te schrijven aan de geschiedenis van de Theologische Universiteit Kampen, waaraan hij met Wim Berkelaar werkt.

Marieke Houtekamer, student van de Reinwardt Academie, liep in 2012 stage bij het Documentatiecentrum.

Hans van der Jagt is als promovendus bij prof.dr. Harinck begonnen aan een biografie van A.W.F. Idenburg. Erin Jansen kreeg, dankzij inzet van externe gelden, tot maart 2013 om te werken aan de inventarisatie van enkele belangrijke archieven van het Documentatiecentrum.

Hugo van Kinschot, archivaris van het oud-archief van de Vrije Universiteit, is vanaf 1 oktober werkzaam bij het HDC.

Gezien Ridderbos kwam als vrijwilliger werken aan de fotocollectie van het Documentatiecentrum.

Herman Wesselink is als promovendus bij prof.dr. Harinck begonnen aan een studie naar kerkgebouwen in Nederland.

Johan van de Worp, student geschiedenis en politicologie in Leiden, liep in 2012 stage bij het HDC.

■ VERTREK HENRI VERDONK EN WOUTER BEEKERS

Henri Verdonk, medewerker publieksdiensten vertrok op 1 november van

de VU om te gaan wonen en werken op Santa Cruz de la Palma (Canarische Eilanden). Henri Verdonk deed achter de schermen belangrijk logistiek werk voor onze dienstverlening. Zijn werkzaamheden worden overgenomen door UB VU-medewerkers Jan Bartman en Robert Klaassen.

Per 1 februari 2013 gaat dr. Wouter Beekers het HDC verlaten om directeur te worden van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie, de Mr. G. Groen van Prinstererstichting.

Wouter Beekers heeft vanaf 2004 op het HDC gewerkt en zich in zijn onderzoek en publicaties vooral bezig gehouden met het maatschappelijk middenveld, recentelijk in zijn proefschrift *Het bewoonbare land. Geschiedenis van de volkshuisvestingsbeweging in Nederland*. Het HDC dankt hem voor vruchtbare en mooie jaren in en met ons team en wenst hem voor de toekomst alle goeds toe.

■ MEDEWERKERS PER 1 DECEMBER 2012

- dr. P. (Peter) Bak, freelance onderzoeker
- J.A.M. (Jan) Bartman, publieksdiensten
- dr. W.P. (Wouter) Beekers, adjunct-directeur
- drs. W.J. (Wim) Berkelaar, pr-medewerker en onderzoeker
- drs. T.W.F. (Willemien) van Dijk, publieksdiensten
- drs. M.H. (Marleen) Folkerts, vrijwilligster

- prof.dr. G. (George) Harinck, directeur
- drs. K.D. (Dagmare) Houniet, secretariaat, vertaalster en archiefmedewerkster
- M.E. (Marieke) Houtekamer, stagiaire
- J.W. (Hans) van der Jagt MA, promovendus
- E.M. (Erin) Jansen MA, archiefmedewerkster
- drs. I. (Iet) Kiel-Hartog, vrijwilligster
- R.H.M. (Hugo) van Kinschot, archiefmedewerker
- R.P.M. (Robert) Klaassen, publieksdiensten
- drs. P.C. (Piet) Moleveld, vrijwilliger, coördinator BNPP
- drs. R.T. (Remco) van Mulligen, promovendus
- K. (Katinka) Omon MA, onderzoeker
- drs. G.J. (Gezien) Ridderbos, vrijwilligster
- J.F. (Hans) Seijlhouwer, archivaris
- drs. P.W. (Paul) van Trig, promovendus
- mr. drs. J.C. (Jasper) Verhoogt, vrijwilliger
- dr. P.E. (Paul) Werkman, onderzoeker
- H.E. (Herman) Wesselink MA
- B.J.T. (Johan) van de Worp, stagiaire
- dr. R.E. (Rolf) van der Woude, onderzoeker

(Aankondiging)

EEN HANDVOL FILOSOFEN

Een geschiedenis van de filosofiebeoefening aan de Vrije
Universiteit in Amsterdam van 1880 tot 2012
H.E.S. Woldring

In *Een handvol filosofen* staan de filosofen centraal die sinds de oprichting van de Vrije Universiteit in 1880 aan deze instelling verbonden zijn geweest. Het gaat hierbij niet alleen om de inhoud van hun werk, maar ook om de personen zelf.

Er waren filosofiedocenten die zich met de universiteit identificeerden en zich volledig konden ontplooiën. Er waren er echter ook voor wie dit niet gold, die geïsoleerd raakten, in opstand kwamen of in gewetensnood raakten. Veel filosofiestudenten waren actief betrokken bij wat er in hun faculteit gebeurde. Zij namen initiatieven, protesteerden soms tegen de gang van zaken en kozen partij in conflictsituaties.

Sinds het eind van de jaren zestig van de twintigste eeuw verloor de Vrije Universiteit geleidelijk haar calvinistisch karakter. Tegenwoordig werken alle stafleden vanuit hun eigen motivatie mee aan een hoofdzakelijk seculier geworden universiteit, die voor het overige ruimte biedt voor religieuze en levensbeschouwelijke diversiteit.

- Passage Reeks 41 • ca. 544 blz. • gebonden • geïllustreerd • ISBN 978 90 8704 330 8 • verschijnt 5 april 2013 • winkelprijs ca. €49,-

Tot 1 februari geldt een intekenprijs van €40,- (incl. verzendkosten).

U kunt het boek bestellen door overmaking van dit bedrag aan Uitgeverij Verloren te Hilversum o.v.v. *Een handvol filosofen*. Zorg ervoor dat uw adresgegevens zichtbaar zijn.

Wilt u opgenomen worden in de Lijst van intekenaren, geef dan s.v.p. ook aan hoe u vermeld wilt worden.

Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
tel. 035 6859856, info@verloren.nl
www.verloren.nl

(Aankondiging)

